

N:o 47.

Af herr **Boström, Filip**, angående skrifvelse till Konungen i fråga om kvinnors anställning i lärarebefattningar vid allmänna läroverk m. m.

Läroverkskommittén har ej inlåtit sig på någon principiell utredning af läroverksreformens kvinnofråga. Uti kommitténs betänkande finner man således icke heller någon närmare undersökning rörande den del af nämnda fråga, som innefattas i spörsmålet, i hvad mån hänsynen till såväl släktets uppfostran som rättvisans fordringar kräfver, att *kvinnor tillerkännas befohgenhet att bekläda lärarebefattningar vid de allmänna läroverken*.

Denna sak har dock länge stått på dagordningen. Redan i Rikets Ständers skrifvelse af år 1866 heter det, att kvinnans deltagande i skol-lärarekallet uppenbarligen icke kan annat än bidraga att åt ynglingens uppfostran gifva den förädling, man eljest förväntar af familjelifvets inflytande. Och bland de inkomna utlåtandena öfver denna skrifvelse framhölls bland annat, att rätt till afläggandet af visst kunskapsprof endast såvida och med det villkor borde tillerkännas kvinna, som henne ock tillerkändes rätt till de förmåner, som med samma prof, aflagdt af manlig studerande enligt gällande lagar och författningar, följde.

Sedermera har kvinna genom kungl. brefvet den 3 juni 1870 berättigats att undergå studentexamen och enligt kungl. brefvet den 7 november 1873 har hon erhållit rättighet att aflägga alla universitetsexamina, som kunna äga rum inför filosofisk fakultet. Dessutom har det alltid medgifvits kvinna att genomgå den profärskurs, hvarigenom sökande till läraresyssla vid allmänt läroverk skall enligt läroverksstadgans föreskrift bereda sig till lärarekallet.

Under sådana förhållanden skulle man väl tro, att kvinna, som aflagt vederbörande akademiska examina och genomgått profärskurs, ägde rätt att söka lektors-, adjunks- och kollegabefattning vid de allmänna läroverken, då läroverksstadgan ej lägger uttryckligt hinder härför.

Men vederbörande hafva hitintills ej velat medgifva, att stadgan kunnat tillämpas i sådan riktning. Två kvinnliga kandidater hafva emellertid genom Kungl. Maj:ts dispens meddelats tillstånd att söka och innehafva adjunks- och kollegabefattning, ehuru af särskilda anledningar ingen af dem erhållit ordinarie anställning. Den ena dispensen meddelades år 1876, under det att sökanden genomgick profär. I det andra fallet vägrades först en år 1898 sökt dispens, ehuru sökanden tjänstgjort såsom extra lärare vid allmänt läroverk i åtta år, men sedan hon därefter ingått äktenskap och äfven såsom gift tjänstgjort såsom extra lärare, beviljades henne år 1901 förenämnda rättighet.

Med undantag af ofvannämnda två filosofie kandidater har det ej heller lyckats någon kvinna att vinna anställning såsom extra ordinarie lärare vid allmänt läroverk. Antagandet till dylik befattning beror nämligen uteslutande på rektor, och äfven när denne i något undantagsfall visat benägenhet att såsom extra lärare anställa någon särdeles skicklig kvinnlig kandidat, så läser han dock ansett sig böra afstå därifrån på grund af lärarekollegiets motstånd. Kvinnor, som genomgått profärskurs med höga betyg, pläga ej ens tillfrågas, om de önska lediga extralärebefattningar, under det att deras manliga kamrater med jämnstrukna aprobatursvitsord hafva synnerligen lätt att erhålla anställning.

Att ingen kvinna, mer än de två ofvannämnda, sökt dispens och jämförelsevis få underkastat sig omkostnaderna för genomgående af profärskurs är en följd allenast af det förhållande, att kvinnorna af rektorerna systematiskt utestängas från möjligheten att skaffa sig meriter genom extra tjänstgöring och dessutom städse förehallas, att någon ordinarie anställning för dem vid allmänt läroverk ej kan ifrågakomma.

Således tillåtas och uppmontras kvinnor att underkasta sig allt det arbete och alla de omkostnader, som krävas för att vinna stadgad kompetens för utöfvande af lärarekallet vid de allmänna läroverken. Men sedan förhindrar man dem på allt sätt att vinna användning för sina insikter och detta ej ens på grund af tydlig lag, utan genom ett godtyckligt handhafvande af författningarna. Det är klart, att ett sådant sakernas tillstånd ej i längden kan få äga bestånd. Och särskildt bland kvinnorna måste den uppfattningen alltid göra sig gällande, att hvarje förbiseende af denna angelägenhet innefattar ett åsidosättande af undervisningens bästa och deras personliga rätt.

I anledning af läroverkskommitténs betänkande ingingo en stor mängd akademiskt bildade kvinnor till Kungl. Maj:t med en framställning, däri de bland annat af anledning, att kommittén lämnat denna viktiga sida af läroverksreformen alldeles oberörd, hemställde, »att sådan tolkning af skollagen fastställes, hvarigenom akademiskt bildade kvinnors rätt erkännes att på samma villkor som män blifva vid de allmänna läroverken anställda och befordrade till ordinarie tjänst». Denna hemställan har dock ej föranledt ens något yttrande i den till Riksdagen nu framlagda propositionen i läroverksfrågan.

Tiden synes nu emellertid böra vara inne att äfven i förevarande afseende komma något närmare uppfyllandet af 1866 års ständers uttalande mening att »anställning i tjänster och befattningar, hvartill kvinna kan pröfvas lämplig och hvarifrån hon ej genom grundlag eller civillag är utestängd, hädanefter böra henne tillkomma, när hon visar sig därtill äga erforderliga kunskaper och skicklighet samt för den skull tillfälle böra beredas kvinna att aflägga de för dylik anställning föreskrifna kunskapsprof». De kvinnor, som enligt likaledes vunnet tillstånd aflagt medicinska examina, hafva nyligen jämväl tillagts befogenhet att med de begränsningar ständerna angifvit vinna sådana anställningar, hvartill afläggandet af medicinsk examen förlänar behörighet.

Visserligen är det möjligt, att ett medgifvande nu på en gång af lika befogenhet för kvinna som för man att söka och erhålla befattningarna vid de allmänna läroverken kan möta vissa betänkligheter och särskildt befinner sig den omtvistade frågan, huruvida eller under hvilka villkor kvinnlig lärare bör hafva lika eller mindre lön än manlig, ännu i ett tämligen outredt skick. Men i hvarje händelse hafva kvinnorna anspråk på att erhålla utvidgad befogenhet att bekläda lärarebefattning vid de allmänna läroverken samt att deras rättigheter i detta afseende blifva tydligt bestämda och ej såsom nu är händelsen endast beroende af godtfinnande. En framställning från Riksdagen om utredning och åtgärder i detta syfte synes vara ägnad att bidraga till att föra frågan framåt.

Hvad härefter angår de af läroverkskommittén föreslagna *samskolorna*, gjordes i förenämnda petition åtskilliga anmärkningar mot den ogynnsamma ställning, hvori kommittéförslaget ställde de kvinnliga lärarne i samskolan i förhållande till de manliga och hvarigenom, fränsedt orättvisan i förslaget, förverkligandet af samskolans idé enligt deras uppfattning äfventyrades. Uti petitionen yrkades därför, dels att vid de föreslagna samskolorna *likställighet mellan lärare och lärarinnor* med afseende å såväl kompetens, tjänstgöringstid och tjänstgöringsgrader som i fråga om aflöning, tjänsteårsberäkning, lönegrader och pensionsrätt måtte i stadgarna

få sitt tydliga uttryck, dels att den kvinnliga lärare, som har sig anförtrodt »första lärarinnans» särskilda åligganden, tillsättes redan vid första samskoleklassens bildande, att hon bör vara själfskrifven ledamot af samskolans lokalstyrelse och att en af de båda af vederbörande kommunalstyrelse eller landsting utsedda styrelseledamöterna skall vara kvinna.

Denna hemställan har i den kungl. propositionen endast vunnit afseende så till vida, att första lärarinnan insatts såsom ledamot i lokalstyrelsen samt erhållit en tillökning i tjänstgöringspenningarna med 100 kronor.

Nu måste det visserligen erkännas, att förslaget om samskolor innefattar ett afsevärdt framsteg så till vida, att genom samskolorna skulle för första gången komma till stånd af staten inrättade allmänna läroverk, där kvinnliga lärare obestriddigen ägde vinna anställning och till hvilka tillträde äfven vore beredt för den kvinnliga ungdomen.

Ses emellertid frågan ur något vidare synpunkter, måste dock medgifvas, att den förut antydda frånvaron af ledande utgångspunkter i kommittébetänkandet i afseende å bedömandet af kvinnornas uppgifter och anspråk på undervisningens område synes hafva ledt till, att förslaget därutinnan förts in på afvägar, hvarigenom en gagnelig och rättvis reform i afseende å kvinnornas anställning vid statens läroverk måhända äfventyras eller åtminstone obehörigen fördröjes.

Kommittén har sålunda i sin motivering uttalat, att godkändt afgangsbetyg från den treåriga kursen vid högre lärarinneseminariet borde vara det normala examensvillkoret. Härigenom begås utan tvifvel en omedelbar orättvisa mot de kvinnor, som med större uppoffringar skaffat sig samma utbildning, hvilken uppställts såsom villkor för tillträde till de manliga lärarebefattningarna. Men vida betänkligare är, att man därigenom beröfvat kvinnorna i allmänhet den nödiga förutsättningen för framgång i deras sträfvanden att i skolans och sitt eget intresse vinna jämbördig befordran med männen till lärarebefattningar vid de allmänna läroverken. Ty det ligger nog en fara just i detta att enligt kommittéförslaget de lärarinnor, som utbildats vid högre lärarinneseminariet, skulle draga ned alla kvinnors framtidsutsikter till det mindre mått af inflytande och anspråk, som följer en kortare och billigare utbildningskurs, än den som männen måste genomgå. I stället borde väl utvecklingen gå i den riktningen, att de kvinnor, hvilka äga samma utbildning som manlig lärare, i möjligaste mån likställas med dessa senare, men på samma gång med hänsyn till för handen varande förhållanden må kunna till sin sålunda vunna ställning höja äfven förtjänta seminarielärarinnor till åtnjutande af samma förmåner.

Genom uppställandet i princip af lägre kompetensvillkor för lärarinnor än för lärare tillskapas också förevändningar att göra det nu medgifna kvinnliga inflytandet på samskolans organisation och själfva undervisningen underordnad. Visserligen utlofvar kommittén att »dessa skolor skola blifva samskolor i egentlig mening och icke endast gosskolor, till hvilka tillträde lämnas äfven åt flickor». Men främsta förutsättningen för att ett sådant mål skall kunna vinnas är sannolikt, att åt de kvinnliga lärarne gifves ett med de manliga lärarne jämbördigt inflytande, hvilket kommittén emellertid väsentligen undandragit lärarinnorna.

I propositionen har nu emellertid Kungl. Maj:t förmått sig biträda kommitténs uppfattning, att kompetensfordringarna kunna sättas lägre för lärarinnor än för lärare. Och i anledning af förenämnda framställning af akademiskt bildade kvinnor anföres, att någon anledning att från täflan om ifrågavarande befattningar utesluta dem, som förvärfvat sin kompetens vid nämnda seminarium och af hvilka många äro synnerligen framstående lärarinnor, synes mig under sådana omständigheter ej föreligga. »Ty högre än enskildas sträfvan att genom skärpta kompetensbestämmelser nedbringa konkurrensen står samskolans kraf att erhålla de bästa krafterna, dessa må nu hafva utbildats vid universitet eller vid högre lärarinneseminarier.»

Dessa yttranden måste dock bero på en missuppfattning af innebörden i petitionärernas framställning. Denna afser ju icke att från befordran vid samskola utestänga kvinnor, som fått sin utbildning vid seminarium, utan att på sätt ofvan utvecklats i alla kvinnliga lärarinnors intresse få uttalade grundsatser, hvilka kunna upprätthålla deras anspråk att i skolans och sitt eget intresse vinna likställighet med de manliga lärarne. Särdeles orättvist finna de därför, att deras ifrågavarande inlägg i kvinnosaken endast betecknas såsom en enskildes sträfvan att genom skärpta kompetensbestämmelser nedbringa konkurrensen.

Denna oförklarade och för kvinnorna oförklarliga uppfattning, att kompetensfordringarna kunna principiellt sättas lägre för lärarinnor än för lärare, får en hjärt belysning af kommitténs yttrande, att de manliga samskolelärarne i fråga om kompetens »måste» vara likställda med lärarne vid öfriga realskolor. Här kunde ju lika väl ifrågasättas, att äfven män, som genomgått folkskolelärareseminarium, borde få vinna anställning vid samskola uti ämnen, hvori de utbildat sig som lärare. Utan tvifvel skulle många sådana lärare med framstående begåfning meddela en bättre undervisning än en stor del akademiskt bildade lärare med mera jämnstrukna fallenheter. Och det motstånd, som otvifvelaktigt skulle resa sig häremot, kunde därför också med ännu mera fog betecknas såsom endast en ensidig och själfvisk sträfvan att nedbringa konkurrensen.

Af petitionärernas öfriga framställningar i fråga om samskolán är för närvarande af särskild vikt deras yrkande på lika tjänstgöringsstadier som männen, d. v. s. användning i alla skolans klasser. De kvinnliga lärarne veta af erfarenhet, att de manliga styresmännen i allmänhet anse dem lämpliga till lärare endast på skolornas lägre stadier. Göres nu äfven gällande, att deras kompetens ej behöfver vara lika stor som de manliga lärarnes, förutse de med visshet, att deras verksamhet blir inskränkt till samskolans lägsta klasser, hvarigenom denna beröfvas det erforderliga kvinnliga inflytandet samt lärarinnorna utsikten att draga tillbörlig nytta af sina förvärfvade insikter.

I öfriga delar torde petitionärernas yrkanden ej för närvarande äga den hufvudsakliga betydelse som frågorna om kompetensen och tjänstgöringsstadierna. De framhålla dock, att spörsmålet om de kvinnliga lärarnes uthållighet och de förhållanden, som därå inverka, icke hitintills blifvit tillräckligt utredt eller på ett allsidigt och opartiskt sätt bedömdt. Och på samma gång de erkänna, att för en kortare tjänstgöringstid bör betalas en motsvarande lägre lön, erinra de dock om att enligt deras erfarenhet kvinnor pläga gärna tilldelas i tjänstgöring det högsta antal timmar, som blifvit för deras tjänstgöring bestämdt. I afseende å förslaget till aflöning för samskolans lärarepersonal anses särskildt skillnaden mellan arfvodena åt extra manlig och extra kvinnlig lärare vara synnerligen oskälig. Och då det måste befaras, att de båda af kommunalstyrelse och landsting utsedda styrelseledamöterna alltid blifva män, föreställa de sig, att det ur samskolans synpunkt skulle vara en fördel, om bestämmelse meddelades att, då samma myndighet äger utse två ledamöter, en ledamot skall vara man och en kvinna.

Uti förenämnda petition hafva petitionärerna slutligen ingripit mot den af kommitterade föreslagna och i propositionen upptagna bestämmelsen om *skyldighet för ämneslärarinna, som träder i gifte, att afgå från sin befattning*. Det är klart, att detta särskildt från kvinnornas synpunkt måste framstå såsom en bestämmelse, hvilken åsidosätter en human uppfattning af deras människovärde samt innefattar ett ganska obehörigt ingripande i deras enskilda förhållanden.

Icke heller är det ådagalagdt, att en sådan föreskrift med nödvändighet påkallas från undervisningens synpunkt. Man undandraget tvärt om samskolán möjligheten att kunna tillgodogöra sig en gift kvinnas inflytande, hvilket ofta kanske bättre än något annat skulle tillföra just dessa skolor den bästa ledningen. Erfarenheten har ju också visat, att gifta lärarinnor liksom gifta lärare i vissa afseenden äro bättre skickade för lärarekallet än de ogifta. För öfrigt lärer väl i de flesta fall lärarinnorna

frivilligt afgå, när de inträda i äktenskap, och, när så ej sker, merendels afsevärda anledningar förefinnas för deras bibehållande i sitt kall. Men om äfven i åtskilliga händelser gifta lärarinnor skulle nödgas begära någon längre tjänstledighet eller blifva i viss mån förströdda af sina husliga göromål, så böra de enarådande manliga lagstiftarne icke partiskt förglömma, att jämväl många manliga lärares odelade uppmärksamhet åt sitt lärarekall ledes bort af andra uppdrag och intressen samt icke minst af vanor, hvarunder kvinnorna ej äro hemfallna. Kommittén uppgifver äfven själf all följdriktighet i sin ståndpunkt, då den inskränker förbudet till ämneslärarinnor, men medgifver änka rätt att vinna anställning i ändamål att sålunda bereda henne tillfälle att försörja familj.

Särskildt förtjänar också framhållas, att det villkor, kommittén således redan från början vill fastslå för kvinnors rätt att vinna anställning vid de allmänna läroverken, icke äger någon motsvarighet vid folkskolorna i riket. Visserligen aflät 1893 års kyrkomöte en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri kyrkomötet begärde sådant tillägg till folkskolestadgan, att lärarinna, som trädt i gifte, skulle under vissa förutsättningar kunna uppsägas från tjänsten. Denna framställning föranledde emellertid Stockholms folkskolelärareförening att till centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolelärareförening aflåta en skrivelse, däri skarpt utvecklades det ur olika synpunkter förkastliga uti förslaget samt hemställdes, att föreningens samtliga kretsar måtte tillfrågas, om detta kunde anses lända till folkskolans sanna bättnad. De i anledning häraf infordrade svaren på förenämnda fråga utmynnade i en synnerligen afgörande opinion till förmån för Stockholms folkskolelärareförenings uppfattning. Centralföreningen bragte här-efter i en underdånig skrivelse hufvudsakliga innehållet af dessa svar till Kungl. Maj:ts kännedom. I följd häraf föranledde ej heller kyrkomötets skrivelse till någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

På grund af hvad sålunda anförts får jag hemställa,

att Riksdagen i anledning af Kungl. Maj:ts proposition n:o 50 ville:

1:o) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta efter utredning vidtagna erforderliga åtgärder för utvidgande af kvinnas rätt att i likhet med man vinna befordran till lärarebefattningarna vid de allmänna läroverken;

2:o) i fråga om de föreslagna samskolornas organisation göra uttalande:

dels i syfte att för kvinnlig lärare bör *principiellt* fordras samma kompetens som för manlig; att kvinnlig

lärare bör i afseende å tjänstgöring i skolans samtliga klasser komma till full likställighet med man; samt att kvinnlig lärare äfven i öfrigt, i den mån Riksdagen finner en närmare pröfning af förhållandena redan nu kunna därtill föranleda, må vinna likställighet med manlig lärare;

dels därom att ämneslärarinna, som träder i gifte, ej må vara ovillkorligen skyldig att afgå från sin lärarinnebefattning.

Stockholm den 20 februari 1904.

F. A. Boström.
